

Samenvatting Vuur als gemeenschappelijke vijand

'Vuur als gemeenschappelijke vijand', Gerrit Haverkamp, 's-Gravenhage 2005, ISBN 905903700

Het verrichten van vrijwilligerswerk is gebaseerd op de bereidheid van mensen om zich zonder dwang of vergoeding in te zetten voor medemensen of voor de samenleving. Het vrijwilligerswerk bij de brandweer wordt gekenmerkt door doelgerichte en instrumentele activiteiten gericht op het waarborgen van de fysieke veiligheid. Doordat de kwaliteit van de organisatie van de brandbestrijding zodanig gering was, zijn mensen uit zelfbehoud initiatieven gaan nemen om te komen tot een betere organisatie van de brandbestrijding. Ooit ontstaan vanuit particulier of collectief initiatief, steeds meer onder invloed gekomen van bureaucrativering en proces van verstatelijking. Gaandeweg heeft dit ertoe geleid dat vrijwilligerswerk bij de brandweer is geïnstitutionaliseerd en geprofessionaliseerd.

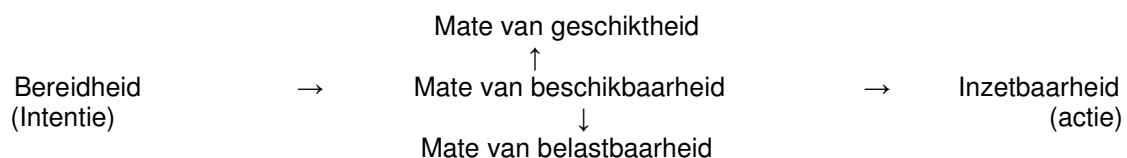
Brandweervrijwilligers leveren een essentiële bijdrage aan de veiligheid van de samenleving door taken te verrichten die tot de kerntaken van de overheid gerekend worden. Zij ontvangen hiervoor avontuurlijk werk dat hoog wordt gewaardeerd door de samenleving. Specifieke kenmerken van vrijwilligers bij de brandweer zijn: permanente beschikbaarheid, het verrichten van risicovolle werkzaamheden en confrontaties met leven en dood

De individuele rationaliteit is gaandeweg belangrijker geworden dan de collectieve rationaliteit van gezamenlijk handelen met gemeenschappelijke doelen. Het bestrijden van branden en het redden van mensen in noodsituaties betekent voor de brandweervrijwilligers zelf spanning, avontuur en uitdaging met de daarbij behorende hoge waardering door anderen. Ook is al datgene dat lidmaatschap met zich meebrengt als het uitgaansuniform, de oefenavonden, de jaarlijkse uitgaansdag, de brandweeredstrijden, van belang. Daarnaast zijn sociale binding en herkenbaarheid binnen de gemeenschap belangrijke redenen om vrijwilliger te worden.

In het vrijwilligerswerk bij de brandweer is een verbinding ontstaan tussen de maatschappelijke noodzaak om de brandveiligheid te garanderen en de erkenning en waardering die de brandweervrijwilligers ontvangen voor het verrichten van brandbestrijdingstaken. Onder invloed van het proces van professionalisering en schaalvergroting, functionele of vaktechnische aspecten zijn steeds belangrijker geworden. Brandweervrijwilligers leren nieuwe (vak)technische vaardigheden waardoor zij zich beter kunnen ontplooiën. De brandweerfolklore en gezamenlijke zin als elementen van het sociaal kapitaal van een samenleving verdwijnen geleidelijk en worden vervangen door functionele bindingen gericht op het voldoen aan de gestelde kwaliteitseisen. Het samen doen, waarbij verbinding met elkaar en de lokale gemeenschap vooropstaan, wordt geleidelijk vervangen door het verrichten van werkzaamheden voor de lokale en bovenlokale gemeenschap.

Vrijwilligerswerk is een noodzakelijke activiteit om een samenleving in stand te houden en is een kerntaak van de overheid. De brandweervrijwilliger neemt een bijzondere positie in door de permanente beschikbaarheid, risicovolle werkzaamheden en confrontaties met leven en dood.

Om de gestegen en complexere veiligheidsrisico's te kunnen beheersen worden op nationaal en internationaal niveau steeds hogere veiligheidseisen gesteld.

Dit schema van bereidbaarheid naar beschikbaarheid wordt gekenmerkt door toenemende onderlinge afhankelijkheden en verbondenheid met de specifieke kenmerken van vrijwilligerswerk bij de brandweer en de externe omgeving.

Ontwikkelingen die van invloed zijn op het huidige vrijwilligerswerk bij de brandweer:

- 1 Toenemende invloed van sociaal-economische omstandigheden op het vrijwilligerswerk bij de brandweer
De afhankelijkheid tussen vrijwilligers, de (lokale) overheid, professionele groepen, werkgevers in het hoofdberoep, en hun primaire leefomgeving is toegenomen. Tevens moeten de vrijwilligers aan steeds hogere (kwaliteit)eisen voldoen.
- 2 Van vrijblijvendheid naar verplichting
Brandweerorganisaties moeten kunnen voldoen aan kwaliteitseisen, de aard van het werk (soms risicovol) staat geen vrijblijvendheid toe. Door het ontbreken van een rechtspositie kan een bepaalde mate van vrijblijvendheid ontstaan.
- 3 Verzakelijking van het vrijwilligerswerk bij de brandweer
Vrijwilligerswerk bij de brandweer is gebaseerd op de wederkerigheid tussen eigen belang (erkenning, herkenning, spanning en avontuur) en opofferingsbereidheid (confrontaties met leven en dood). Dit betekent dat immateriële aspecten in het werk een belangrijke motivatie zijn. Een verzakelijking van het vrijwilligerswerk bij de brandweer is een gevolg van de toenemende invloed van professionele groepen op het veiligheidsdomein. Onbedoelde neveneffecten van deze verzakelijking zijn dat deze niet alleen beperkt blijven tot de relatie tussen brandweerorganisaties en vrijwillige brandweerlieden, maar dat deze zich ook gaan uitbreiden tot de maatschappelijke omgeving van de brandweer. Denk aan rechtspositie, passende uurvergoeding, verzekeringspakketten, ondersteuning door lokaal en regionaal bestuur.
- 4 Verkokering binnen de brandweer versus multidisciplinair samenwerken
De organisatieculturen en bestuursstructuren onderscheiden sterk van elkaar wat samenwerken bemoeilijkt. De brandweer als overheidsdienst dient gericht te zijn op de externe omgeving.
- 5 Toenemende professionalisering en afnemende zelfwerkzaamheid
- 6 Veiligheid is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van bedrijven, burgers en overheid

Succesfactoren in het vrijwilligerswerk bij de brandweer

- 1 Incentives
Het instandhouden van de vrijwilligheid bij de brandweer is afhankelijk van de incentives uit de functie en de intensiteit waarmee zij een relatie met de omgeving weet te onderhouden. De verklaring dat vrijwilligerswerk bij de brandweer gebaseerd is op wederkerigheid en niet op altruïsme is de basis voor duurzaamheid en stabiliteit van de vrijwilligheid bij de brandweer
- 2 Cohesie en solidariteit
Het verrichten van vrijwilligerswerk bij de brandweer is een concreet voorbeeld van actieve burgers die zich inzetten voor de veiligheid van medeburgers. Dit is een voorbeeld voor andere burgers. Een neveneffect is dat hierdoor de cohesie en solidariteit binnen de samenleving wordt bevorderd.
- 3 Brede veiligheidstaken
Van oudsher is het bestrijden van branden de kerntaak van de brandweer. In de loop van de tijd is deze kerntaak uitgebreid met hulpverlenings-, rampenbestrijdings-, en in sommige landen medische taken. Ook wordt veel aandacht besteed aan de veiligheidsketen. Dit leidt tegelijkertijd tot een toenemende belasting van de brandweervrijwilliger. Het uitvoeren van deze brede veiligheidstaken vraagt nieuwe competenties en dit biedt weer mogelijkheden aan de nog steeds ondervertegenwoordigde groepen als vrouwen, allochtonen en jongeren. Indien naar de toekomst van de vrijwilligheid bij de brandweer wordt gekeken dan ontstaat het beeld van een bredere hulpverleningsdienst die zich niet alleen beperkt tot het bestrijden van branden en het verrichten van technische hulpverlening, maar ook repressieve taken verricht op het gebied van medische hulpverlening. Dit zal leiden tot een zwaardere belasting van de vrijwilligers. Om dit toch met vrijwilligers te kunnen organiseren en te bemensen zal nagedacht moeten worden over nieuwe vormen van arbeidsrelaties zoals aan de combinaties van vrijwilliger/parttimer.
- 4 Nieuwe doelgroepen
De brandweer heeft vaak nog een homogene en gesloten cultuur. Deze cultuur vormt een belemmering voor een moderne, open en op de externe omgeving gerichte organisatie. De personele samenstelling is geen afspiegeling van de maatschappij. De wervings- en selectiemethoden blijken ertoe te leiden dat nieuwe doelgroepen als jongeren, vrouwen, allochtonen en homoseksuelen in geringe mate bij de brandweer instromen

Bedreigingen

- 1 Werkgevers in het hoofdberoep en partners van brandweervrijwilligers
De tijdsbelasting is de belangrijkste reden voor een brandweervrijwilliger om ermee te stoppen. Ondersteuning van werkgevers in het hoofdberoep, partners en overheid is onontbeerlijk om de bereidheid van burgers voor het verrichten van deze specifieke vorm van vrijwilligerswerk om te zetten in daadwerkelijke inzetbaarheid. Brandweerorganisaties schenken te weinig aandacht aan het relatiebeheer met werkgevers in het hoofdberoep.
- 2 Toenemende vakbekwaamheidseisen en belasting
Over het algemeen worden steeds meer (vakbekwaamheids)eisen aan vrijwilligers gesteld in termen van paraatheid en kennis en vaardigheden. Het stapelen van eisen kan leiden tot vrijwilligerswerk dat slechts nog door enkelen gedaan kan worden. De gestelde eisen moeten gericht zijn op de taken en dus functioneel zijn om extra ballast te voorkomen.
- 3 Toenemende juridisering en aansprakelijkheid van brandweervrijwilligers
- 4 Confrontaties met leven en dood
- 5 Leeftijdsopbouw

Aanbevelingen

- 1 Studierichting veiligheidssociologie
De studie zou zich kunnen richten op intermenselijke betrekkingen op het gebied van veiligheid en onveiligheid en onder welke omstandigheden mensen en onderlinge verbanden van mensen bereid zijn om te werken aan het verbeteren van hun eigen veiligheid en de veiligheid van anderen.
- 2 Bundeling van kennis op Europees niveau
Het zou wenselijk zijn dat er meer Europees onderzoek wordt verricht op het terrein van vrijwilligheid in de veiligheid en dat nationaal onderzoek ter beschikking wordt gesteld aan een Europees kenniscentrum, zodat niet elk land afzonderlijk hetzelfde onderzoek verricht zonder dat andere landen daarvan kennis hebben kunnen nemen.
- 3 Samenwerking tussen organisaties in de veiligheidssector
Het verrichten van medische hulpverleningstaken en het verrichten van openbare orde taken kunnen een aanvulling zijn op de wettelijke taken van de brandweer. Brandweervrijwilligers zijn in tegenstelling tot veel andere vrijwilligers 24 uur per dag en zeven dagen per week beschikbaar. Hiermee onderscheiden zij zich van de andere vrijwilligers in de veiligheid. De aanbeveling is dan ook dat organisaties met vrijwilligers in de veiligheid meer dienen samen te werken op het gebied van werving, motivatie, beschikbaarheid, bereikbaarheid, relatie met de werkgever in het hoofdberoep, doorstroming opleidingen en multidisciplinaire oefeningen, rechtspositie, managen van vrijwilligers.
- 4 Meer aandacht voor weerbaarheid, zelfwerkzaamheid en zelfredzaamheid van burgers
- 5 Leren in plaats van veroordelen
Het leren van fouten moet erop gericht zijn om deze in de toekomst te vermijden en te voorkomen en te bevorderen dat meer mensen bereid zijn om vrijwillig hulp te verlenen aan anderen.
- 6 Brandweer als brede hulpverleningsdienst
Zie succesfactor 3
- 7 Meer aandacht voor werkgevers in het hoofdberoep
- 8 Meer vakbekwaamheid en minder belasting voor brandweervrijwilligers
Vakbekwaamheidseisen dienen zoveel mogelijk aan te sluiten op de Beroepsvaardigheden die de brandweervrijwilligers reeds hebben verworven. Opleidingen dienen een hoge maatschappelijke relevantie te hebben, opdat de (brandweer)opleiding voor brandweervrijwilligers en hun werkgevers in het hoofdberoep van betekenis is.
- 9 Éénduidige aansturing van vrijwilligers bij de brandweer
De inzet van brandweervrijwilligers in Nederland is nu op pluriforme wijze georganiseerd. De aanbeveling is om alle vrijwilligers onder dezelfde rechtspositie te brengen en te zorgen dat zaken zoals vergoedingsregelingen en verzekeringen voor alle brandweervrijwilligers op dezelfde wijze geregeld zijn.